UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Ystävät

Rotkirch, Anna; Berg, Venla Elina

Danielsbacka, Mirkka; Hämäläinen, Hans; Tanskanen, Antti O.

2020

http://hdl.handle.net/10138/327744

Rotkirch, A & Berg, V E 2020, Ystävät. julkaisussa M Danielsbacka, H Hämäläinen & A O Tanskanen (toim), Suomalainen auttaminen . Gaudeamus, Helsinki, Sivut 167-181.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

9

YSTÄVÄT

Anna Rotkirch & Venla Berg

Maantieteellinen liikkuvuus ja uudet mahdollisuudet kanssakäymiseen ovat haastaneet perinteisiä, sukulaisuuteen perustuvia sosiaalisuuden muotoja. Alenevan syntyvyyden myötä ihmisten lähipiiriin lukeutuu vähemmän sukulaisia ja enemmän henkilöitä, jotka eivät ole läheistä sukua.[1] Vertaisryhmissä sisarusten ja serkkujen määrä vähenee, ja sukupolvien ketjussa yhä useampi aikuinen elää kokonaan vailla omia lapsia, sisarusten lapsia tai lapsenlapsia. Näin perheeltä saatu apu eri elämänvaiheissa saattaa vähentyä, ja ystäviltä sekä ammattilaisilta saadun avun merkitys kasvaa. Mutta auttaako ystävä samalla lailla kuin sukulainen?

Tässä luvussa käsitellään ystävien välistä avunantoa ja sitä, miten se poikkeaa sukulaisten kesken tapahtuvasta auttamisesta. Ystävällä viitataan tässä henkilöön, joka ei ole sukulainen tai perheenjäsen. Todellisuudessa rajat eivät aina ole näin selkeät, sillä moni saattaa mieltää myös puolisonsa tai sukulaisensa ystäväksi. Kun esimerkiksi Isossa-Britanniassa ihmisiä pyydettiin nimeämään kolme läheisintä ystävääänsä, hieman alle 30 prosenttia mainituista ystävistä oli myös vastaajan sukulaisia.[2] Parhaana ystävänään britit pitävät useimmiten omaa puolisoaan tai jotakuta ei-sukulaista.[3]

Ystävällä tarkoitamme lisäksi nimenomaan läheiseksi koettua henkilöä, joka ei ole sukulainen eikä puoliso. Näitä on ihmisillä

yleensä vain kourallinen; monilla ei ole yhtään läheistä ystävää. Pelkästään sosiaalisen median kautta olevia ”ystäviä”, joita saattaa olla kymmeniä tai satoja, ehkä jopa tuhansia, kutsutaan tässä tuttaviksi, ei ystäviksi. Tarkastelemme Sukupolvien ketju -hankkeen toisen kierroksen kyselyaineistolla läheisten ystävien määrää sekä sitä, miten yhteydenpito ystäviin ja sukulaisiin ja heille annettu taloudellinen ja hoiva-apu vaihtelevat eri väestöryhmillä.

HÄDÄSSÄ YSTÄVÄ TUNNETAAN

Ihmisten on sanottu olevan ”ultrasosiaalinen” laji: käyttäytymistämme luonnehtivat laajat ja monimutkaiset sosiaaliset verkostot sekä hyvin pitkälle kehittynyt työnjako.[4] Yhteistyö muiden kuin sukulaisten kanssa on ihmislajin sosiaalisuuden ytimessä. Koska ihmiset toimivat usein melko suurissa ryhmissä, ihmislajille on kehittynyt erityisiä tapoja tuntea yhteenkuuluvuutta usean henkilön kanssa samanaikaisesti. Muiden kädellisten yhteisöt ovat ihmisyhteisöihin verrattuna pieniä, ja niiden jäsenet hoitavat suhteitaan lähinnä koskettelemalla toisiaan. Koskettaminen on myös ihmisellä tehokkain tapa kokea läheisyyttä toisen kanssa, mutta sen lisäksi ihminen osaa synnyttää läheisyyttä muun muassa puheen, laulun, naurun ja soiton keinoin. Nauru ja musiikki ovatkin ruumiillisen kosketuksen ohella oiva keino tuottaa sekä mielihyvää että yhteenkuuluvuuden tunteita – ja parhaimmat hetket ystävien kanssa liittyvät usein juuri niihin.[5]

Lapsuudesta asti ystävyys on tärkeimpiä asioita elämässä. Ystävät ovat tyypillisesti keskeinen osa yksilöiden vertaisryhmää. Läheiset ystävät ovat sellaisia, joihin voi luottaa, joiden kanssa voi tehdä ja jakaa asioita ja jotka tarjoavat tukea ja apua.[6] ”Hädässä ystävä tunnetaan”, on ehkä tunnetuin ystävyyteen liittyvä suomalainen sanalasku. Toinen samankaltainen ilmaisu muistuttaa, että ”sairaus on ystävyyden puntari”.

Mielenkiintoista kyllä emme sano, että hädässä sukulainen tunnetaan tai että sairaus on sukulaisuuden puntari, vaikka hätä ja sairaudet voivat rasittaa kaikkia läheissuhteitamme. Tämä johtuu siitä, että vakavamman kriisin aikana sukulaiset joka tapauksessa tarjoavat yleensä eniten tukea, kuten tämän kirjan aiemmissa luvuissa on esitetty. Sukulaisten kanssa jaamme osittain samoja geenejä, ja heidän auttamisensa saattaa siten edistää myös omien geeniemme leviämistä seuraaviin sukupolviin.[7] Tämän vuoksi ihminen kantaa sukulaisten auttamiseen ohjaavia taipumuksia perimässään. Länsimaissa sukulaiset, erityisesti omat vanhemmat ja lapset, ovat edelleen niitä, jotka auttavat eniten kriisien sattuessa. Heidän puoleensa käännytään avioeron, asunnottomuuden tai työttömyyden kohdatessa. Voimme olla perheenjäsenten auttamishalukkuudesta varmempia kuin ystävien.

Ilmiötä kutsutaan *sukulaisbonukseksi*. Sukulaisbonus auttamisessa ilmenee siten, että ihmiset auttavat sukulaista vähintään yhtä paljon kuin ystävää, vaikka he kokisivat ystävän läheisemmäksi. Siksi ystävät voivat korvata sukulaisen avunantoa tietyissä arjen toiminnoissa, mutta eivät kaikissa.[8] Sukulaisia suositaan avunannossa läheisyydestä riippumatta: heitä autetaan enemmän kuin pelkän koetun läheisyyden pohjalta voisi ennustaa. Sukulaisbonus havaittiin esimerkiksi kokeessa, jossa koehenkilöt suorittivat tehtävän yhdessä parin kanssa ja arvioivat sitten parin myönteistä vaikutusta lopputulokseen. Jos pari oli sukulainen, hänen arvioitiin vaikuttaneen hyvään lopputulokseen paljon, kun taas vieraan kanssa sama tulos laskettiin pikemmin omaksi ansioksi. Jos pari oli ystävä, arvio asettui sukulaisen ja vieraan välimaastoon. Näin oli siis huolimatta siitä, että ystävät tyypillisesti koetaan läheisemmiksi – ovathan he vapaaehtoisesti valittuja toisin kuin sukulaiset.[9]

Ystävyys on siis tyypillisesti hauraampi side kuin sukulaisuus. Englantilainen tutkimusryhmä seurasi nuorten sosiaalisia verkostoja näiden ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Ennen muuttoa

opiskelemaan uuteen kaupunkiin ystävät koettiin tyypillisesti läheisemmiksi kuin sukulaiset. Opiskeluvuoden aikana kotiseudulle jääneitä ystäviä ja sukulaisia tavattiin ymmärrettävästi harvemmin. Tämän seurauksena koettu läheisyys väheni kuitenkin paljon enemmän vanhojen ystävien kuin sukulaisten kohdalla.[10]

Sukulaisten erityiskohtelusta huolimatta ystävillä on erityinen asema ihmisten sosiaalisissa verkostoissa. Evoluutiopsykologiassa ystävyyssuhteiden funktioksi eläinkunnassa on esitetty, että ne lisäävät yhteistyötä, suojaavat aggressiolta, mahdollistavat yksilölle pääsyn sosiaaliseen informaatioon ja lisäävät todennäköisyyttä kohdata mahdollinen parisuhdekumppani.[11] Tämän päivän Suomessa ja länsimaissa yleisemminkin ystävät tarjoavat sen lisäksi toisilleen erityisesti emotionaalista tukea. Parhaan ystävän kanssa ollaan usein vähintään yhtä läheisiä kuin sisarusten kanssa.[12] Ystäviltä saa tukea silloin, kun ei halua olla yksin tai kun ei jaksa olla oman perheensä kanssa. Lastenhoito helpottuu, kun se jaetaan ystävien kanssa.

Ystävät voivat toimia myös oman identiteetin tukijoina ja elvyttäjinä tilanteissa, joissa se on hukassa – kuten avioerossa tai vanhemmuuden uupumuksen syövereissä. Kumppani löytyy usein ystäväpiiristä, mikä saattaa paitsi lujittaa myös horjuttaa ystävyyden siteitä – paras ystävä ja uskottu, joka ”vie” oman kumppanin tai ihastuksen kohteen, on tuttu asetelma ystävyyden tutkimuksesta.[13]

Geneettisen sukulaisuuden vuoksi autamme perheen piirissä usein täysin ”pyyteettömästi”, olettamatta avun olevan vastavuoroista tai tasapuolista. Ei-sukulaisten välistä avunantoa luonnehtii sen sijaan tasavertainen vuorovaikutus. Evoluutioteorian mukaan yksilöt tekevät itselleen kalliita tekoja tyypillisesti vain, jos niistä on jotakin hyötyä: minä autan sinua, jos sinä autat minua.[14] Tuttavien kesken ”vastalahjan” oletetaan usein tapahtuvan avunannon yhteydessä. Ystävyys kuitenkin laajentaa tämän vastavuoroisuuden ajallista horisonttia. Kun toisen tuntee ja häneen luottaa,

lisääntyy varmuus myös siihen, että häneltä saa apua joskus tulevaisuudessa, eikä vastavuoroisuuden tarvitse olla välitöntä. Viime vuosien tutkimuksessa onkin korostettu, ettei vastavuoroisuus välttämättä tarkoita yksittäisten tekojen ja avunannon mittaamista. Pysyvässä ihmissuhteessa tärkeämpää on luottamus siihen, että tarpeen tullen toinen auttaa. Erityisesti läheinen ystävyys saattaa näyttäytyä yleisenä tunteena, ei yksittäisten tekojen muodossa. Myös monien muiden apinalajien yksilöillä on usein joku läheisempi lauman jäsen, jota autetaan ja jonka kanssa mielellään oleskellaan, ilman että ystävä välttämättä ”maksaisi takaisin” minkään selvän ajanjakson sisällä. Ystäviin voi liittää yleisen lämpimän ja luottavaisen olon. Tämän tulkinnan mukaan tunne ystävästä on kuin aivojen pikavalikko, joka tiedottaa, että toiseen voi luottaa. Se vapauttaa aivomme jokaisen yksittäisen teon jatkuvasta laskemisesta ja seuraamisesta, mikä olisi sekä ikävää että rasittavaa. Siksi kesto ja yhteydenpito ovat ystävyyden keskeisimpiä mittareita: mitä enemmän ystävät tapaavat ja mitä pidempään he ovat tunteneet, sitä vahvemmin he luottavat toisiinsa.

Toisaalta tutkimuksesta tiedetään, että ystävyyteen tulee herkästi säröjä, jos suhde koetaan epätasapainoiseksi tai epätasa-arvoiseksi ja vastavuoroisuus ei toteudu.[15] Vuorovaikutus ja tunne suhteen tasapuolisuudesta on tärkeä: ”ystävyys ei yksinpuolin pysy”, kuten sanalasku kertoo. Ihmiset toki harvoin tietoisesti laskevat palveluksia tai avunantoa, mutta ystävyyssuhteisissa syntyy toisinaan epäreiluuden tai hyväksikäytön tuntemuksia, jotka saattavat johtaa siihen, että suhteesta vetäydytään. Ystävyyssuhteen – toisin kuin sukulaissuhteen – voi myös lopettaa.

Ystävät ovat usein samanlaisia, ”kuin kaksi marjaa”. Tämäkin saattaa liittyä luottamuksen merkitykseen ystävyydelle. Samankaltaisuus saa meidät luottamaan helpommin toiseen ja ymmärtämään hänen toimintatapojaan. Ystävät muistuttavat usein toisiaan niin iältään, sukupuoleltaan, etniseltä taustaltaan, sosiaaliselta

asemaltaan kuin elämäntilanteeltaan. Tutkittaessa ystävyyssuhteita muodostavien ihmisten samankaltaisuutta on huomattu, että ystävät muistuttavat toisiaan jopa geneettisesti – toisin kuin kaksi satunnaisesti valittua henkilöä, joilla on keskimäärin nolla prosenttia samoja geenejä. Yhdysvaltalaistutkimuksessa havaittiin, että ystävillä oli 1/64 yhteisiä geenejä.[16]

Myös yksilön omat ominaisuudet vaikuttavat siihen, minkälaisia ystäviä hänellä on. Miehillä ja naisilla on keskimäärin hieman erilaisia ystävyyssuhteita: naisten ystävyydet perustuvat enemmän yhteenkuuluvuuden tunteille, miesten puolestaan enemmän toiminnalle ja sosiaaliselle statukselle.[17] Psykologisissa tutkimuksissa on myös havaittu, että sosiaalisesti älykkäät ihmiset onnistuvat pitämään ystävyyssuhteensa laadukkaina ja heillä on pitkäaikaisia ystäviä. Sen sijaan aggressiiviset lapset ja sosiaalisesti manipulatiiviset aikuiset eivät onnistu säilyttämään ystävyyssuhteitaan. He saattavat uusia ihmisiä tavatessaan muodostaa suhteita nopeasti mutta eivät kykene pidemmän päälle pitämään huolta verkostoistaan.

Persoonallisuustutkimukset ovat osoittaneet, että hyvin tunnolliset ihmiset pitävät opiskeluaikoinaan keskimääräistä enemmän yhteyttä perheensä ja sukulaistensa kanssa. Ihmisillä, jotka ovat persoonallisuudeltaan ulospäinsuuntautuneempia, on puolestaan enemmän ystäviä ja vertaistovereita.[18] Brittiläistä aineistoa hyödyntäneessä tutkimuksessamme ilmeni, että kirjavimpia ystävyyssuhteita solmivat sellaiset henkilöt, jotka ovat avoimimpia uusille kokemuksille. Heidän ystävänsä asuvat usein kauempana ja näitä tavataan harvemmin, minkä lisäksi nämä ovat usein eri sukupuolta, eri etnistä ryhmää ja opiskelevat jotakin toista alaa. Tyypillisimpiä ystävyyssuhteita solmivat tunnolliset henkilöt, joiden ystävät ovat usein samaa sukupuolta, asuvat keskimäärin lähempänä ja joihin pidetään yhteyttä melko usein. Persoonaltaan tunnolliset henkilöt myös nimesivät muita useammin ystäviksi omia sukulaisiaan ja itsensä kanssa eri-ikäisiä henkilöitä. Tunnollisten

ihmisten ystävät ovat lisäksi harvoin työttömiä tai opiskelijoita. Ulospäinsuuntautuneiden ystävät ovat tyypillisesti samanikäisiä ja lähellä asuvia opiskelijoita. Emotionaalisesti vakailla ihmisillä ystävät ovat heitä nuorempia, työelämässä olevia ja usein samaa sukupuolta.[19]

Aikaisemmassa tutkimuksessa myös sosiaalisen statuksen on todettu olevan yhteydessä ystävien määrään ja tapaan ylläpitää ystävyyssuhteita. Ystäviltä saadaan informaatiota, tukea ja resursseja, joita hyvässä asemassa oleva voi tarjota muita paremmin. Jos ystävällä menee hyvin, hänellä lienee myös enemmän voimavaroja ystävyyssuhteiden ylläpitämiseen.[20]

MONTAKO LÄHEISTÄ YSTÄVÄÄ JA SUKULAISTA?

Aiemmista tutkimuksista tiedämme, että useimmilla ihmisillä on kourallinen läheisiä ystäviä ja että ystävien määrällä on taipumusta vähentyä iän myötä, perhemuodosta riippumatta. Läheiseksi koettujen sukulaisten määrä taas tuppaa kasvamaan ihmisen ikääntyessä.[21] On myös arvioitu, että ihmisillä, joilla on enemmän resursseja ja voimavaroja, on enemmän läheiseksi koettuja ihmisiä.[22]

Pätevätkö edellä esitetyt seikat Suomessa? Seuraavaksi tarkastelemme ystävien välistä avunantoa ja yhteydenpitoa suurten ikäluokkien ja heidän aikuisten lastensa elämässä. Sukupolvien ja sukupuolten välisten erojen ja samankaltaisuuksien lisäksi meitä kiinnostaa taloudellisten resurssien yhteys ystävien väliseen avunantoon. Taloudellinen tilanne on tässä määritelty vastaajien omien arvioiden perusteella. Aikuisten lasten sukupolvessa noin puolet arvioi itsensä keskituloisiksi, 30 prosenttia suurituloisiksi ja 20 prosenttia pienituloisiksi. Suurten ikäluokkien sukupolvessa melkein joka toinen (45 prosenttia) koki olevansa pienituloinen. Harvempi kuin kaksi viidestä laski itsensä keskituloisiin ja alle

viidesosa suurituloisiin. Molemmissa sukupolvissa naiset arvioivat miehiä useammin olevansa pienituloisia.[23]

Sukupolvien ketju -kyselyissä tiedustelimme vastaajilta läheisten ystävien määrää, jonka sai ilmoittaa lomakkeeseen ilman valmiita vaihtoehtoja. Pyysimme heitä myös kertomaan, montako läheiseksi koettua sukulaista heillä on. Tulosten mukaan erityisesti suurilla ikäluokilla on useita läheisiä ihmissuhteita. Suurten ikäluokkien edustajilla oli keskimäärin 5,6 läheistä ystävää, ja läheiseksi koettuja sukulaisia oli tätäkin enemmän, keskimäärin 6,8 henkilöä. Aikuisten lasten sukupolvessa läheiseksi koettuja ihmisiä oli selvästi vähemmän: ystäviä keskimäärin 4,6 ja sukulaisia keskimäärin 5,1. Yllättävä ja mielenkiintoinen tulos viittaa siihen, että suuret ikäluokat ovat ”suuria” ja etuoikeutettuja myös sosiaalisissa suhteissaan. Naisten ja miesten välillä ei ollut merkitseviä eroja ystävien ja sukulaisten määrässä lukuun ottamatta sitä, että suurten ikäluokkien naisilla oli enemmän läheiseksi koettuja sukulaisia.

Molemmilla sukupolvilla ystävien ja sukulaisten määrä oli yhteydessä toisiinsa. Vaikuttaa siis siltä, että niillä, joilla on paljon läheiseksi koettuja sukulaisia, on myös monta läheistä ystävää. Tulos heijastaa varmasti eroja persoonallisuudessa ja elämäntilanteessa, sillä jotkut nauttivat enemmän sosiaalisesta kanssakäymisestä kuin toiset ja elämäntilanteetkin vaihtelevat. Lisäksi vastaajan taloudellinen tilanne vaikutti oletusten mukaisesti läheisten ihmisten määrään. Sekä suurten ikäluokkien että heidän aikuisten lastensa sukupolven vastaajista pienituloisilla oli vähemmän läheisiä ystäviä kuin keski- ja suurituloisilla. Nuoremman sukupolven vastaajista pienituloisilla oli myös muita vähemmän läheiseksi koettuja sukulaissuhteita, mutta suurten ikäluokkien kohdalla vastaavaa merkitsevää eroa ei ilmennyt.

Suomea koskevat tulokset ovat samansuuntaisia aiemman hollantilaisen tutkimuksen kanssa, jonka mukaan ylempiin

sosiaaliluokkiin kuuluvilla vastaajilla on muita enemmän ystäviä.[24] Sen sijaan suomalaiset tulokset eroavat tästä tutkimuksesta sukupolvien erojen suhteen. Hollannissa vuosituhannen alussa vastaajilla oli nuorina sinkkuina noin neljä läheistä ystävää, mutta vanhempana ystäviä oli enää kolme. Hollantilaistutkimuksessa naisilla oli myös läpi elämän enemmän omia ystäviä kuin miehillä. Vastaavaa eroa ei löytynyt Suomessa. Päinvastoin suomalaiset miehet ilmoittivat naisia enemmän ystäviä, joskaan ero sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

YHTEYDENPITO YSTÄVIIN

Läheisyys ja yhteydenpito ovat ystävyyden kulmakiviä. Ystävyys ruokkii itseään, sillä opimme luottamaan niihin, joita tapaamme ja näemme paljon. Isojen ihmisapinoiden, ihminen mukaan lukien, ystävyys muodostuu lähekkäin olemisesta ja tekemisestä, auttamisesta ja tuen saamisesta, saalistamisesta ja syömisestä. Mitä enemmän asioita tekee yhdessä jonkun kanssa, sitä paremmiksi ystäviksi tulee.

Aiemman tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että ystäviä tavataan erityisen runsaasti nuoruudessa ja että iän myötä tapaamiskerrat vähenevät. Tämä tulos saatiin hollantilaisessa pitkittäistutkimuksessa, ja se piti paikkansa ihmisen perhemuodosta riippumatta. Kyse siis ei ole pelkästään siitä, että puolison tai lapsen myötä ystäviä ei ehdi tavata yhtä paljon kuin aiemmin.

Sukupolvien ketju -tutkimuksen vastaajat olivat tiiviisti yhteydessä ystäviinsä, keskimäärin muutaman kerran kuukaudessa tai viikoittain. Erityisen paljon yhteyttä pitivät naiset ja nuoremman sukupolven vastaajat. Suurten ikäluokkien aikuiset lapset olivatkin usein elämänvaiheessa, jossa vertaisryhmällä on keskeinen merkitys. Tässä sukupolvessa vain omiin vanhempiin oltiin lähes yhtä paljon yhteydessä kuin ystäviin. Nuoremman sukupolven

naiset olivat yhteydessä ystäviinsä viikoittain, saman verran kuin vanhemman sukupolven naiset pitivät yhteyttä lapsiinsa ja lapsenlapsiinsa.

Suurten ikäluokkien vastaajat olivat vähemmän yhteydessä ystäviinsä kuin lapsiinsa, lapsenlapsiinsa ja vielä elossa oleviin vanhempiinsa. Ystäviin he kuitenkin pitivät tiiviimmin yhteyttä kuin sisaruksiinsa. Mielenkiintoista kyllä, ystäviin pidettiin vanhemmassa sukupolvessa yhteyttä suurin piirtein yhtä usein kuin puolison vanhempiin. Ystävät ja appivanhemmat kuuluvat niiden tärkeiden ihmisten joukkoon, jotka eivät ole verisukulaisia.

Näissä tuloksissa näkyy muissakin tutkimuksissa todettu ilmiö: sukulaissuhteet vahvistuvat iän myötä. Myös se, että naiset pitivät ystäviin tiiviimpää yhteyttä kuin miehet, vastaa muista maista saatuja tutkimustuloksia.[25] Eurooppalaista puhelindataa hyödyntäneessä tutkimuksessa huomattiin, että useimmin ja pisimpään parhaan ystävänsä kanssa puhelimessa puhuivat nimenomaan kolmikymppiset naiset.[26]

Taloudellinen tilanne ei Sukupolvien ketju -aineistossa juurikaan vaikuttanut yhteydenpidon määrään. Suurten ikäluokkien naiset olivat erityisen paljon yhteydessä ystäviinsä, mikäli heillä oli suuret tulot. Oli myös merkkejä siitä, että molemmissa sukupolvissa pienituloiset miehet olisivat vähemmän yhteydessä ystäviinsä kuin pienituloiset naiset.

KÄYTÄNNÖN AUTTAMINEN JA TALOUDELLINEN TUKEMINEN

Autamme niin ystäviä kuin sukulaisia, mutta eri syistä. Ystäviä autamme ennen muuta siksi, että pidämme heistä: näemme usein, olemme läheisiä ja auttaminen tuntuu vaivattomalta ja mieluisalta. Sukulaiset taas – ehkä erityisesti nuoruudessa – eivät välttämättä ole yhtä läheisiä, eikä heitä tavata niin usein kuin ystäviä.

Valtaosa Sukupolvien ketju -aineiston suurten ikäluokkien aikuisista lapsista oli edellisen vuoden aikana antanut ystävälle käytännön apua tai saanut sitä ystävältä. Ystäviä autetaan esimerkiksi muuton tai remonttien yhteydessä. Tämän tyyppisissä asioissa ystäviä autetaan selvästi enemmän kuin omia sisaruksia. Taloudellisesti ystäväänsä tai ystäviään oli tukenut joka kymmenes nuoremman sukupolven edustaja. Yleensä summat olivat pieniä, joskin joka kymmenennen kohdalla kyse oli jopa yli 250 eurosta. Tämä vastaa suurin piirtein sisaruksille annettua taloudellista tukea, paitsi että sisarusten kohdalla summat olivat hieman useammin suurempia. Suuret ikäluokat auttoivat ystäviään harvemmin kuin heidän aikuiset lapsensa. Noin joka kolmas suurten ikäluokkien edustaja oli antanut tai saanut käytännön apua, ja taloudellista tukea tarjosi tai sai vain harva, ainoastaan muutama prosentti. Molemmissa sukupolvissa miehet antoivat selkeästi enemmän käytännön apua. Suurten ikäluokkien miehet antoivat myös naisia enemmän taloudellista apua ystävälle.

Käytännön avun antamisessa ystäville ei ollut eroja vastaajan taloudellisen tilanteen mukaan. Odotusten vastaisesti myöskään pienituloiset eivät saaneet tai antaneet enemmän käytännön apua, vaikka ystävien apu voisi mahdollisesti korvata ostettuja palveluita esimerkiksi remonttien tai muuttojen yhteydessä. Taloudellinen tuki sen sijaan oli yhteydessä vastaajan koettuun tulotasoon. Aikuisten lasten sukupolvessa pienituloiset naiset ja miehet sekä antoivat että saivat ystäviltään useammin taloudellista tukea kuin keski- ja hyvätuloiset. Suurissa ikäluokissa pienituloiset miehet (mutta eivät naiset) saivat muita useammin taloudellista tukea ystävältä, mutta taloudellisen tuen antaminen ei ollut yhteydessä vastaajien tulotasoon.

Ystävien kesken annettiin ja saatiin jonkin verran myös henkilökohtaista hoiva-apua ja lastenhoitoapua. Molemmissa sukupolvissa naiset antoivat miehiä enemmän hoiva-apua. Suurten ikäluokkien pienituloisista naisista viisitoista prosenttia ja miehistä kymmenen prosenttia oli hoitanut ystäväänsä tämän ollessa esimerkiksi sairas tai liikuntakyvytön. Hoiva-apua annettiin yleensä harvemmin kuin kerran kuussa, mutta sitä useammin, mitä pienituloisemmaksi vastaaja koki itsensä.

Suurten ikäluokkien aikuisten lasten kohdalla ystävät ja sisarukset auttoivat lastenhoidossa yhtä paljon. Lastenhoitoapua ystävälle antoi vuoden aikana edes kerran joka kolmas, naiset melkein kaksi kertaa niin usein kuin miehet. Yleensä kyse ei ollut säännöllisestä hoidosta. Pieni mutta mielenkiintoinen vähemmistö, noin seitsemän prosenttia naisista, oli hoitanut ystäviensä lapsia kerran kuussa tai useamminkin (yhtä paljon kuin keskimäärin sisarusten lapsia). Voi arvata, että tällaiset ystävät saattavat esimerkiksi auttaa perheitä, joissa sukulaiset eivät syystä tai toisesta osallistu pienten lasten hoitoon.

Lastenhoitoavussa sukupuolten väliset erot vaihtelivat tuloryhmän mukaan. Nimenomaan pienituloisten ryhmässä miehet olivat sekä antaneet että saaneet vähemmän lastenhoitoapua kuin naiset tai paremmin ansaitsevat vastaajat. Lastenhoitoa saaneiden kohdalla laskettiin mukaan vain ne vastaajat, joilla oli omia lapsia, joten esimerkiksi pienituloisten suomalaisten miesten muita yleisempi lapsettomuus ei tätä eroa selitä. Sen sijaan voi olla, että pienituloiset miehet ovat muita useammin eronneet eivätkä asu lastensa kanssa, joten lastenhoidon tarve voi olla heillä naisia pienempi.

Avun antaminen myös muille kuin sukulaisille on ihmisen sosiaalisuuden peruskivi: auttamisen vuoksi osaamme toimia suurissa ryhmissä. Kuten tässä luvussa on ilmennyt, sukulaiset kuitenkin yleisesti auttavat toisiaan enemmän kuin ystävät. Perheen sisällä avunanto on usein pyyteetöntä, mikä voidaan selittää evoluutioteoreettisesti sillä, että perheenjäsenet ovat sukua toisilleen tai heillä on yhteisiä jälkeläisiä.

Ystävyyttä luonnehtii pikemmin vastavuoroinen kuin pyyteetön auttaminen. Kaikki ihmissuhteet vaativat läheisyyttä ja ylläpitämistä, mutta tämä koskee erityisesti ystäviä, jotka eivät ole sukua toisilleen. Käsite sukulaisbonus tarkoittaa, että ystävyys vaatii enemmän. Jos ulkomailla asuva serkku tulee Suomeen vuosia kestäneen hiljaisuuden jälkeen, yösijan kysyminen ja pyyntöön suostuminen saattaisi monesta tuntua helpommalta kuin jos kyseessä olisi vuosientakainen ystävä. Ystävä ehkä arkailisi enemmän yösijan kysymistä ja itse arkailisimme sen myöntämistä.

Kuitenkin myös läheisiä ystäviä saatetaan auttaa lähes pyyteettömästi – ja joidenkin sukulaisten kohdalla vastavuoroisuus voi olla hyvinkin olennaista suhteen tasapainon kannalta. Läheisimmät ystävät voivat korvata perheen, ja sukulaisen voi kokea ystävänä. Rajanveto suvun ja ystävyyden välillä ei ole todellisessa elämässä kovin yksiselitteinen.

Kuten tuloksemme osoittavat, suomalaiset tapaavat varsin tiiviisti ystäviään, erityisesti nuoremmalla iällä. Kuitenkin myös suurten ikäluokkien edustajilla on paljon läheiseksi koettuja ihmissuhteita. Mielenkiintoista on, että heillä oli keskimäärin enemmän läheisiä ystäviä kuin nuoremman sukupolven vastaajilla, vaikka ystäväpiirin on muissa tutkimuksissa huomattu kutistuvan ihmisen vanhetessa. Havainto on merkittävä, sillä sosiaalisten verkostojen laajuus ja tiheys ovat vahvasti yhteydessä hyvinvointiin.

Taloustieteilijöiden arvion mukaan se, että tapaa ystäviään ja sukulaisiaan useammin (esimerkiksi kerran viikossa eikä kerran kuukaudessa) vaikuttaa yksilön hyvinvointiin tavalla, joka vastaa vuositasolla 70 000 euron tuloja.[27] Olisikin mielenkiintoista selvittää, toistuuko suurten ikäluokkien korkeampi sosiaalisuus muissa kyselyissä, tai arvioida, miten yksilön oman sukupolven koko vaikuttaa vertaissuhteiden määrään. Onko runsas läheissuhteiden määrä yksi lisä tämän poikkeuksellisen suomalaisen sukupolven ominaispiirteisiin?

Tämän luvun tarkasteluissa ilmeni myös, että taloudellisesti paremmin pärjäävillä on enemmän läheiseksi koettuja ystäviä ja sukulaisia ja että he pitävät ystäviinsä tiiviimmin yhteyttä. Ruotsiksi sanotaan, että ”små sår och fattiga vänner skall man inte förakta” eli että pieniä haavoja ja köyhiä ystäviä ei kannata vähätellä. Sanalasku muistuttaa siitä, ettei huonommin pärjäävää ystävää kannata unohtaa menestyksekkäämmän tuttavan vuoksi. Taloudellinen ja sosiaalinen menestys siis kulkevat osin käsi kädessä, ja heikommin pärjäävät uhkaavat syrjäytyä myös sosiaalisista suhteista muita herkemmin.

Toisaalta nimenomaan pienituloiset antavat ja saavat ystäviltään tietyissä tapauksissa useammin apua. Suurten ikäluokkien edustajat antoivat enemmän hoiva-apua, jos he olivat itse pienituloisia, ja nuoremmassa sukupolvessa pienituloiset ilmoittivat sekä tukevansa ystäviään että vastaanottavansa taloudellista tukea enemmän kuin suurituloiset. Näyttää siis siltä, että taloudellisessa hädässä aidon ystävän todella tuntee.

Sukupuolten välillä oli eroja yhteydenpidon tiheydessä mutta ei ystävien määrässä. Stereotyyppinen kuva yksinäisestä suomalaisesta miehestä ja sosiaalisemmasta suomalaisesta naisesta ei siis tässä aineistossa pitänyt paikkansa läheisten ystävien lukumäärän mutta kylläkin yhteydenpidon aktiivisuuden kohdalla.

Tulevaisuuden Suomessa ystävyyssuhteista tulee todennäköisesti entistä tärkeämpiä. Hyvin alhaisen syntyvyyden Suomessa ihmisillä on vähemmän sukulaisia niin omassa kuin seuraavissa sukupolvissa. Jos ihmisellä ei ole lapsia tai sisaruksia tai jos sisaruksilla ei ole lapsia, ystävien merkitys saattaa korostua entisestään. Aiemmasta tutkimuksesta tiedämme, että ystävät voivat korvata tiettyjä avunannon muotoja helpommin kuin muita. He voivat esimerkiksi käydä kaupassa tai ulkoiluttaa koiria sairauden aikana. Sen sijaan isompaa taloudellista tukea tai pitkäaikaista hoiva-apua annetaan harvemmin ystävien kesken. Ystävyyssuhteiden merkitys kutistuvien sukulaisverkostojen yhteisöissä on kiinnostava kysymys niin tutkimuksen kuin sosiaalipalvelujen kannalta.

9. Ystävät

1. David-Barrett 2019.
2. Laakasuo ym. 2017.
3. Pahl & Pevalin 2005.
4. Gowdy & Krall 2016.
5. Dunbar 2018.
6. Ks. esim. Laursen & Hartup 2002; Hall 2011.
7. Hamilton 1964.
8. Gondal 2012.
9. Curry ym. 2013.
10. Roberts & Dunbar 2011.
11. Campbell 2013.
12. Rotkirch ym. 2014.
13. Bleske & Shackelford 2001.
14. Trivers 1971.
15. Demir & Orthel 2011; Tani ym. 2015.
16. Fowler ym. 2011; McPherson 2001.

17. Hall 2011.
18. Asendorpf & Wilpers 1998.
19. Laakasuo ym. 2017.
20. Ball & Newman 2013.
21. Kalmijn 2003; Wrzus ym. 2013.
22. Kalmijn 2003; Ball & Newman 2013.
23. Danielsbacka ym. 2013.
24. Kalmijn 2003.
25. Kalmijn 2003.
26. David-Barrett ym. 2018.
27. Powdthavee 2008.